

KYRKOMÖTET

Av biskop JOHN CULLBERG, Västerås

DET kan diskuteras, om 1941 års kyrkomöte hörde till de s. k. »stora»; säkert är, att det var arbetsamt. Någon statistik från tidigare kyrkomöten är mig inte tillgänglig, men jag föreställer mig, att 18 kungliga skrivelser och 37 motioner, delvis av särdeles vidlyftig beskaffenhet, måste betraktas som en tämligen dryg arbetsbörda för en parlamentarisk församling med normalt högst 30 dagar till sitt förfogande — en tid, som i själva verket denna gång något överskreds.

Min avsikt är icke att här redogöra för alla ärenden, mer eller mindre intimt berörande kyrkans verksamhet i helg och söcken, som lågo på kyrkomötets bord och underkastades en omsorgsfull prövning. Jag skall endast dröja vid några frågor, som kunna tänkas ha ett allmännare intresse.

Låt oss börja med några av de »smärre» tingen; med denna beteckning är icke sagt, att de sakna stor reell betydelse.

Den andliga vården vid sjukhusen har hittills ordnats på ett sätt, som långt ifrån kan betecknas såsom tillfredsställande. I regel har sjukhuspredikantens ansvarsfulla befattning utgjort bisyssla åt en församlingspräst, som redan utan denna extra tjänst haft full sysselsättning, och kanske mer därtill. Med all respekt för de nuvarande lasaretsprästernas nit och arbetskapacitet är det för var och en uppenbart, att de icke kunna ägna nödig tid åt den individuella sjalavård, som just i detta sammanhang är särskilt angelägen. Fem motionärer med rektor Lagerström i spetsen väckte nu förslag om en sådan nyordning, att sjukhusprästerna i varje fall vid de större anstalterna helt skulle kunna ägna sig åt denna krävande uppgift. Kyrkomötet behjärtade motionens syfte och beslöt skrivelse till Kungl. Maj:t i frågan. Man må hoppas, att en utredning nu skall komma till stånd, som kan ge riktlinjer för en omläggning av verksamheten i antydd riktning.

Kyrkomötets båda kvinnliga ledamöter, fru Lutteman och friherrinnan Hermelin, föreslogo en utredning »rörande sådana tilllägg och ändringar i gällande lagstiftning, som kunna vara ägnade

att förebygga otillräckligt motiverade *skilsmässor* och stärka äktenskapets ställning i folkmedvetandet». Kyrkolagsutskottet, som närmast hade att juridiskt pröva motionen, uttryckte sin sympati för dess behjärtansvärda syfte, men ansåg, att lagbestämmelser knappast kunde leda till målet. Avstyrkan alltså. När ärendet framlades i plenum, kommo emellertid andra synpunkter att dominera. Den första av de båda motionärerna visade med kalla siffror den skrämmande stegring av skilsmässofrekvensen, som ägt rum under de senaste decennierna, och pekade själv på vissa konkreta lagstiftningsåtgärder, som kunde tänkas ha ett gynnsamt inflytande; det gällde främst medlingsinstitutet och hemskillnadsåret. Sedan bl. a. biskop Brilioth slutit upp vid motionärernas sida och föreslagit ett tillägg, som tog sikte just på de nämnda punkterna i nuvarande äktenskapslagstiftning, var kyrkomötets traditionella respekt för kyrkolagsutskottet tillräckligt uppmjukad, för att man skulle vara mogen för bifall till yrkandet. Beslutet får fattas som ett uttryck för ansvarskänsla inför ett växande nödläge, som givetvis *väsentligen* måste bättras med andra medel.

Vid förra kyrkomötet hade frågan om »kvinnliga präster» diskuterats utan synligt positivt resultat. Saken kom även denna gång tillbaka, men nu i en ny och praktiskt lättare genomförbar gestalt. Biskoparna Rodhe och Aulén hade föreslagit inrättande av ett antal befattningar för *kvinnliga resesekreterare*, som närmast skulle stå i Diakonistyrelsens tjänst men avlönas med medel ur kyrkofonden. I debatten doldes de principiella betänkligheterna mot kvinnliga kyrkotjänster bakom bekymmer för att kyrkofonden på detta sätt skulle orättmätigt tagas i bruk. I ett effektivt slutanförande konstaterade biskop Rodhe, att många skyddande händer hade sträckts ut över kyrkofonden; den reflexionen låge emellertid nära, att rösten är Jakobs men händerna Esaus. Kyrkomötet torde ha ansett detsamma, ity att motionen med överraskande stor majoritet bifölls. Om frågan löses efter dessa riktlinjer, har ett viktigt område reserverats för den kvinnliga arbetskraften inom kyrkan.

De tre »stora» frågorna gällde utan all tvekan Stockholms stift, evangelieboken och handboken. På dessa punkter kan en något utförligare framställning vara påkallad.

När frågan om inrättande av ett *Stockholms stift* i våras framlades i riksdagen, hade ecklesiastikministern som bekant sett sig nödsakad att föreslå ett provisorium, som innebar, att pastor

primarius-tjänsten skulle ombildas till episkopat, förenat med kyrkoherdebefattningen vid Storkyrkan — samma organisationsform alltså, som nu praktiseras i Visby stift. Till allmän överraskning visade det sig emellertid, att riksdagen inte ville nöja sig med denna halvmesyr utan önskade, att steget skulle tagas fullt ut. Därbakom låg en riktig känsla av att chefen för det blivande stiftet borde beredas tillfälle att odelat ägna sin uppmärksamhet åt de många frågor, som sammanhånga både med nyorganisationen och den kommande kyrkliga verksamheten inom huvudstaden med omgivningar. Statsrådet Bagge, som haft samma principiella inställning, ehuru han icke ansett det möjligt att nu vinna gehör för ett så omfattande projekt, var icke sen att låta utarbeta ett nytt förslag efter dessa linjer. Det var detta förslag, som nu förelades kyrkomötet. Det behöver inte sägas, att förslaget blev väl mottaget. Den enda punkt, där någon tvekan gjorde sig förnummen, gällde det nya stiftets omfattning. Man var visserligen ense därom, att de närmast kringliggande landsförsamlingarna borde anslutas till Stockholms stift. Detta av två skäl. Dels var det angeläget att ärkebiskopens arbetsbörda så långt möjligt minskades, vilket kunde ske därigenom, att en del socknar överflyttades från ärkestiftet. Dels har det sin givna betydelse, att ett stift omfattar både stad och land, detta inte minst med tanke på prästrekryteringen. Frågan, hur stor del av Södermanland, som kunde anses höra till det nya stiftets »livsrum» var emellertid inte så lätt besvarad. Strängnäs stift behöver i och för sig ej minskas; representanter från denna landsända yrkade också, att endast en mindre del av Södertörn skulle avskäras från gemenskapen med det gamla stiftet. Å andra sidan var det icke utan, att önskemål framställdes om ytterligare någon utvidgning av Stockholmsstiftet åt detta håll. Resultatet blev emellertid, att förslaget bifölls över hela linjen. Detta innebär i fråga om utsträckningen, att följande socknar komma att ligga innanför det nya stiftets västgräns: Muskö, Västerhaninge, Botkyrka, Ekerö, Adelsö och Munsö. Innanför nordgränsen ligga Färentuna, Hilleskog, Järfälla, Ed, Hammarby, Vallentuna, Vada, Össeby-Garn, Österåker och Ljusterö. Nu går ärendet ånyo till riksdagen. Under förutsättning av dess sanktion, vilken väl får anses vara given, träda de nya bestämmelserna i kraft den 1 juli nästa år. Någon gång i september väntas biskopsvalet kunna hållas.

Den andra stora frågan gällde kyrkans *evangeliebok*. Då denna undergått en omdaning så sent som 1921, var det enligt mångas

tanke väl tidigt att på nytt skrida till revision. Saken blev emellertid aktuell i samband med antagandet av den nya psalmboken 1937. Som bekant äro psalm- och evangeliebok till kyrkfolkets tjänst traditionellt sammanbundna i ett band. Då nu psalmboken fått en utgestaltning, som kunde beräknas stå sig ett par generationer framåt, kunde det anses motiverat, att även evangelieboken översågs, så att man sedan kunde slippa förändringar i den bok, som vid sidan av bibeln är folkboken framför andra. Även det pågående arbetet på revision av handboken spelade in, då ju vissa av dess ritual bruka medtagas i anslutning till evangelieboken.

Vid 1938 års kyrkomöte väcktes av biskop Andræ en motion, som gick ut på en »varsam» revision av gällande evangeliebok, varvid vissa önskemål angåvos. Motionen bifölls, och dåvarande ecklesiastikministern Engberg gav kyrkoherden i Kungsholms församling, d:r Krook i uppdrag att såsom sakkunnig utarbeta revisionsförslaget. I våras förelåg också den Krookska evangelieboken. Denna är ett ytterst märkligt dokument. Såsom var att vänta hade den sakkunnige en mycket personligt färgad uppfattning både om »varsamheten» och om många andra ting. Om man säger, att förslaget i synnerlig grad bär spår av sin upphovsman, är på en gång dess styrka och dess svaghet angiven. Såväl i fråga om den föreslagna nygestaltningen av kyrkoåret, som då det gäller textval, rubriker, bönernas urval och stilisering röjes en kraft, resning och märgfullhet, som hör till det ovanliga. Det är en dräkt, som exakt passar upphovsmannens kämpagestalt, och man skulle nästan unna honom att som välförtjänt tack för sin möda få nådigt tillstånd att framgent bruka denna bok i sin församlingskyrka med Heliga Tre Konungars dag, förfastetid, fastetid, passionstid och allt det andra. Alldenstund Svenska kyrkan icke är identisk med d:r Krook, restes från början starka betänkligheter mot förslagets antagande. Särskilt vände man sig mot revolutionen inom textbeståndet; även evangelietexterna, som gå tillbaka på fornkyrklig tid, hade i flera fall fått stryka på foten. Efter studiet av domkapitelsutlåtandena i våras fick man också närmast den föreställningen, att ett positivt avgörande vid årets kyrkomöte knappast låge inom möjlighetens gränser. Emellertid uppdrog Kungl. Maj:t åt en väl avvägd kommitté — biskoparna Aulén, Andræ och Brilioth samt professor Helander — att under sommaren genomarbeta förslaget. Detta skedde, och sedan Särskilda utskottet under kyrkomötet ytterligare intensivt varit i

verksamhet, kunde saken föras i hamn. D:r Krook öppnade själv debatten vid plenum. Han förklarade, att han fattat sitt uppdrag så, att han skulle arbeta igenom frågorna efter sina egna linjer, så långt han över huvud förmodde; däremot hade han aldrig tänkt sig, att förslaget i obeskuret skick skulle föreläggas kyrkomötet. I stort sett kunde han vitsorda kommitténs lyckliga överarbetning och tillstyrkte för sin del antagandet av utskottsförslaget. Efter en icke alltför långrandig debatt biföll också kyrkomötet enhälligt detsamma.

Den nya evangelieboken, som väntas kunna tagas i bruk 1 sönd. i Advent nästa år, kan sägas vara en starkt modererad upplaga av d:r Krooks verk. Dennes uppslag ha i stor utsträckning tillvaratagits, samtidigt som starkare hänsyn tagits till föreliggande tradition. De gamla evangelietexterna ha med två undantag bibehållits och få alltjämt ge resp. söndagar deras karakteristiska färg. I fråga om övriga texter har man ansett sig ha friare händer; genom omflyttningar, uteslutningar och insättande av förut i gudstjänsten obrukade texter har man också lyckats åstadkomma vida större enhetlighet över de olika söndagarnas textbestånd, än vad förut varit fallet. Evangelie- och kollektpöner ha bearbetats för ernående av på en gång större pregnans och större värme. Rubrikerna ha översetts och den »Lilla bönboken» har utökats. Allt som allt har man anledning hoppas, att den nu antagna evangelieboken skall få en större livslängd än sin närmaste föregångare.

Handboksfrågan slutligen var det mest segslitna av de spörsmål, som kyrkomötet hade att handlägga. 1938 förelåg ärkebiskopens av alla med stor tacksamhet mottagna förslag. Det kyrkomöte, som nämnda år hölls, ansåg emellertid, att en överarbetning vore av nöden, innan slutgiltigt beslut i ärendet kunde fattas. Det blev biskop Andræ, som fick Kungl. Maj:ts uppdrag att verkställa denna överarbetning, och hans förslag avgavs sistlidna nyår. Det passerade tämligen oskatt remissinstanserna, och man ansåg nog litet var, att även passagen genom kyrkomötet skulle bli någorlunda smärtfri. Så blev dock icke fallet. Framför allt var det ett par till synes icke alltför betydelsefulla detaljer, som blevo föremål för ytterligt vidlyftiga överväganden. För utomstående kunde nog denna »strid om ord» förefalla högst besynnerlig, särskilt mot bakgrunden av det katastrofala tidsläget. Man måste emellertid erinra sig, att det här gäller ord, som genom sin centrala ställning i gudstjänsten för kyrkfolket få en mycket väsentlig bety-

delse. Att ändra på rituella former och formler är alltid en känslig sak, och det blir inte bättre, om den kyrkliga opinionen på förhand uppskärrats genom förespeglingar, att det nu gällde ett angrepp mot trons dyrbaraste arvedelar.

Huvudstriden stod kring ett förslag om ändring av formeln »avl原因 av den Helige Ande» i Apostoliska trosbekännelsens andra artikel. Vid 1938 års kyrkomöte hade ett enhälligt beredningsutskott, i vilket bl. a. satt den på en gång faste och blide prosten Thölén i Göteborg, föreslagit uttrycket »genom den Helige Andes kraft född av jungfrun Maria». Biskop Andræ frångick detta förslag och insatte i stället »kommen av den Helige Ande». Denna formel, inför vilken förslagsställaren själv yppade tveksamhet, kom emellertid aldrig under egentlig diskussion. Frågan kom att gälla, dels huruvida det nuvarande uttrycket kunde anses vara ett korrekt återgivande av grundtextens »conceptus de spiritu sancto», dels huruvida ett utbyte mot annat svenskt uttryck sakligt kunde accepteras. I den förra frågan rådde just ingen oenighet. Beredningsutskottet, där nu riksdagsman Staxäng med stor energi representerade Västkusten, medan den teologiska sakkunskapen främst företräddes av prof. Nygren, avgav på denna punkt ett enhälligt utlåtande, som i klarhet icke lämnade något övrigt att önska. Det påvisades sålunda till full evidens, att den nuvarande översättningen genom språklig betydelseskridning icke kan betecknas som ett lyckligt återgivande av det latinska originalet. »Den som brukar denna översättning», heter det i utskottsbetänkandet, »och strängt håller sig till ordalydelsen måste rent språkligt komma att i den inlägga något annat än vad den latinska texten innehåller, och även något annat än vad de ursprungliga översättarna torde ha åsyftat.» Därmed hade alltså tydligt sagts ifrån, att önskemålen om en ändring på denna punkt icke ha sin grund i någon irrlärighet. Det är icke utan sin betydelse, att även de konservativaste utskottsmedlemmarna satt sina namn under ett sådant uttalande. Då det blev fråga om att hitta ett annat och bättre uttryck, var det emellertid icke möjligt att uppnå enighet. Utskottsbetänkandet, som beslöts med ordförandens utslagsröst, avvisade samtliga föreliggande förslag och stannade vid att byta ut »av» mot »genom». Den andra utskottshalvan reserverade sig och föreslog, att uttrycket »avl原因 av» skulle ersättas av »undfången genom», en formel, som trots att den saknar burskap i nutida språkbruk vunnit understöd av auktoritativa språkmän. Detta var utgångsläget för den sjutimmarsdebatt, som följde i

plenum. De många inläggen, som delvis voro av hög teologisk klass, måste här förbigås. Resultatet av voteringen blev, att både reservationen och förslaget från 1938, som under debatten återupplivats, fingo majoritet, dock icke kvalificerad sådan, varför de eliminerades. Därefter utslogs utskottsförslaget med betydande röstövertikt, vilket väl tyder på att man ansett detta vara ett dåligt provisorium, som endast skulle fördröja en verklig reform. Kvarstod sålunda status quo. Detta magra resultat av mycket arbete måste beklagas inte minst av den anledningen, att frågan kan väntas komma tillbaka vid första tillfälle; det hade eljes varit önskvärt, att den nya handboken fått förbli helt orubbad en tid framåt. Men ett uttryck, som enligt biskop Auléns uttalande i debatten blivit så allvarligt komprometterat, kan inte gärna i längden få kvarstå i vårt högmässoritual liksom i kristendomsundervisningen.

Bortsett från en formulering i syndabekännelsen och mullpåkastningsformeln i jordfästningsritualet, där likaledes de konservativa riktningarna avgingo med segern, förelågo knappast några principiella motsättningar av större betydelse. Med få undantag godtogs utskottsförslaget över hela linjen, och därmed var den segslitna handboksfrågan löst. 1894 års handbok får en efterträdare i den, som skall bära årtalet 1942. De som till äventyrs ängslats för en revolution i fråga om gudstjänstlivets yttre utgestaltning ha anledning att lugna sig. Å andra sidan har i många avseenden en förnyelse faktiskt ägt rum. Åtskilliga uttryck, som präglats av 1800-talet men för vår tid te sig antingen stela eller sentimentala, ha fått en nu tillgängligare utformning. Kombinationen Eidem—Andræ har visat sig synnerligen lyckosam. Det kan tryggt påstås, att de nybearbetade ritualen i stort utmärkas av personlig värme, stram stilkänsla och språklig flykt.

I världskrigets och världskrisens skugga hölls 1941 års kyrkomöte. De ärenden, som voro föremål för handläggning, hade kanske icke något direkt sammanhang med tidslägets särskilda allvar. Så mycket starkare underströks detta såväl vid mötets öppnande och avslutande som vid det märkliga sammanträffande mellan riksdag och kyrkomöte, som ägde rum i Stockholms stads- hus söndagen den 23 november. Man har också skäl att tro, att de beslut, som fattades i Riddarhuset under mötesmånaden, var på sitt sätt skola skapa bättre förutsättningar för Sveriges kyrka att i denna vargatid fullgöra sin ansvarsfulla och maktpåliggande gärning.